

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Соціальні відносини у турбулентний час (нотатки з X Конференції Європейської Соціологічної Асоціації)

Початок вересня для соціологічної спільноти ознаменувався масштабним заходом — відбулася X Конференція Європейської Соціологічної Асоціації (ESA), що проходила в Женеві (**Швейцарія, 7–10 вересня 2011 року**). У теплі вересневі дні Женева перетворилася з міста Кальвіна на місто соціології, де розкрив свої двері Університет м. Женеви, гостинно приймаючи 2 500 учасників соціологічного форуму з усього світу. Традиції соціологічної науки Університету Женеви (який був заснований ще в 1559-му Жаном Кальвіном) формувалися наприкінці XIX століття, а вже 1915 року соціологічне відділення ввійшло до факультету економіки та соціальних наук — одного з перших в Європі з вираженим міждисциплінарним характером — і донині зберігає теоретико-методологічне спрямування, з яким пов'язано чимало відомих імен, зокрема Симонда де Сисмонді, Жана Піаже та ін.

Європейська Соціологічна Асоціація (European Sociological Association — ESA) є академічним об'єднанням соціологів, мета якого — сприяти соціологічним дослідженням, викладанню соціології та соціальній комунікації стосовно європейських питань, надаючи соціології чутного голосу в європейських справах. Гортаючи сторінки історії, пригадуємо, що Перша Європейська конференція із соціології “Соціологічні перспективи Європи, що змінюється” пройшла у 1992 році у Відні; тоді й відбулося заснування професійного співтовариства соціологів Європи — ЄСА (www.europeansociology.org), ідея створення якої вперше пролунала ще 1987-го на конгресі Австрійської Соціологічної Асоціації у Граці. Біля витоків ЄСА стояли відомі науковці на чолі з Максом Галлером (Австрія) та Девідом Лейном (Велика Британія), які були обрані співголовами оргкомітету Першої конференції соціологів Європи. Ця конференція зібрала 631 соціолога з усіх кутків Європи — представників національних соціологічних асоціацій з метою об'єднання та організації ініціативних наукових зусиль, що завершилося обранням повноважного Виконавчого комітету на чолі з професором університету Лідса (Велика Британія) Сильвією Волбі для розроблення Статуту ЄСА та програми її діяльності, надалі затверджених II конференцією ЄСА 1995 року в Будапешті, де було обрано першого Президента ЄСА — С.Волбі (1995–1997). Сьогодні ЄСА активно співпрацює з Міжнародною Соціологічною Асоціацією (International Sociological Association — ISA), заснованою 1949 року під егідою ЮНЕСКО, адже на конференціях ЄСА, які проводяться раз на два роки, завжди присутні учасники з різних країн світу.

X Конференція ЄСА фактично не мала географічних обмежень, адже об'єднала вчених не тільки з Європи, а й із більшості світових центрів соціології Азії, Північної Америки, Африки та Океанії, Південної Америки. При цьому

найбільші делегації представляли школи Великої Британії, Німеччини, Швейцарії, Італії, Португалії, Російської Федерації, Франції, Іспанії, Фінляндії, Польщі та ін. Можна стверджувати, що широка географія учасників, значний кількісний (2500 учасників) та високий якісний склад конференції соціологів, з одного боку, засвідчили здобутий упродовж майже двадцяти років науковий авторитет форуму європейської соціології, а з іншого — сприяли формуванню унікальної комунікаційної платформи та створили передумови для переосмислення наявної спадщини й соціального запиту до соціологічної спільноти, а також пошуку спільних відповідей. Цьому посприяли також різні форми взаємодії учасників, що включали як власне наукові заходи, так і організаційно-бюрократичні процедури з питань подальшого функціонування Європейської Соціологічної Асоціації, PhD семінар та культурно-ознайомчі практики. Також наголосимо, що Конференція була унікально представницькою з огляду на участь у ній провідних європейських і американських соціологів, таких як Майкл Буравой (Університет Берклі, Каліфорнія; ISA Президент 2010–2014), Мартин Колі (Європейський університет, Флоренція; ESA Президент 1997–1999), Джон Уррі (Університет Ланкастера, Велика Британія), Горан Терборн (Університет Кембриджа, Велика Британія), Сильвія Волбі (Університет Ланкастера, Велика Британія; ESA Президент 1995–1997), Мар'я Лавристин (Університет Тарту, Естонія), Колін Крауч (Університет Ворвіка, Велика Британія), Френк Доббін (Університет Гарварда, США), Ніл Флігстін (Університет Берклі, США), Маргарет Арчер (Федеральна політехнічна школа Лозанни, Швейцарія; ISA Президент 1986–1990), Джуді Вайсман (Лондонська школа економіки, Університет Лондона), Бруно Латур (Sciences Po Paris) та багато інших.

Конференція привертає увагу як своєю проблематикою, так і цільовою спрямованістю, яку можна характеризувати як об'єднання зусиль соціологів з метою переосмислення сучасних викликів та перспектив розвитку суспільства. Плідно пройшла дискусія на тему “соціальних відносин у турбулентний час”. Економічна та соціальна криза початку XXI століття стала викликом соціологічному знанню та соціологічній уяві, адже, виходячи з логіки її виникнення, соціологія завжди намагалася бути залученою до розв'язання ключових проблем суспільства. Як справедливо зазначала *Аналія Торрес* (A. Torres), Президент Європейської Соціологічної Асоціації 2009–2011 років, за турбулентних часів (на зразок тих, що ми зараз спостерігаємо, коли фіксуються тенденції до поглиблення соціальних нерівностей і невизначеності соціального буття) під загрозою виявляється соціальна консолідація, напрямки досліджень мають бути переосмислені, а теоретична база має відповідати викликам нових соціальних реалій. За таких часів теорії мусять адаптуватись до нової соціальної реальності, щоб соціологічне знання було запитуваним. Тому спільні зустрічі науковців різних країн світу, зокрема у форматі наукових конференцій, слугують випробуванням соціологічних концептуальних ресурсів та інтелектуальної потуги для розуміння та пояснення нових соціальних трендів.

Активність учасників Конференції була зосереджена навколо наукових заходів, які, своєю чергою, передбачали участь у пленарних сесіях (відкриття конференції, спеціальні пленарні засідання та заключне пленарне засідання з підбиттям підсумків Конференції); напівпленарних сесіях, які тривали паралельно із засіданнями дослідницьких мереж. Відбулася низка спеціальних се-

сій-семінарів, присвячених темам освіти, гендеру, капіталізму, міграцій та ін.; учасники конференції зустрілися з авторами останніх наукових видань із соціології; 35 постійних дослідницьких мереж (research networks) Асоціації провели свої засідання, реалізуючи також 29 тематичних напрямів (research streams) з актуальних питань сучасності, що загалом становило 611 профільних дослідницьких сесій. Застосування різних форм взаємодії науковців створювало умови для різнобічної рефлексії викликів ХХІ століття, адже проблематики зустрічей, з одного боку, були наскрізними, а з іншого — набували особливих акцентів. Ясна річ, вадою такої практики є власне “одночасність”, тобто паралельний характер заходів, що внеможливило присутність учасників на кожному з них.

Наскрізним питанням були заявлені тематикою Конференції соціальні відносини, що розкривалося насамперед у дискусіях про нерівності, різні форми та зміст конфліктів, проблеми освіти, цінностей, соціальних рухів, міграції, медійних, етнічних, релігійних, політичних та інших соціальних взаємодій і відносин. У фокусі особливої уваги перебували вивчення навколишнього середовища в контексті змін клімату та соціологічного аналізу його наслідків, питання фемінізму та викликів як до соціальної теорії, так і конкретних явищ повсякденності, а також такого явища, як Європейський Союз.

Відкриття конференції відбулося в історико-культурній пам'ятці Женеви — Залі Вікторії, де учасників привітали Державний радник кантону Женеви Ш.Бір, мер Женеви П.Моде, ректор Університету Женеви Ж.-Д.Васалі, президент Швейцарської СА Е.Відмер, директор відділення соціології університету Женеви М.Бур'є. З президентським посланням звернулася до присутніх Президент ЄСА Аналія Торрес. Надалі увага аудиторії була прикута до доповідачів першого пленарного засідання — фахівця з соціології віку й поколінь, життєвого курсу, ринку праці та соціальної політики *Мартина Колі* (М.Кohli), який у своєму виступі “Генераційний контракт: соціальна модель під напругою” зосередився на проблемі справедливості розподілу коштів та трансфертів у межах генераційного контракту, запровадженого державами соціальної опіки (welfare states) для забезпечення й захисту громадян в “залежні” періоди життєвого курсу (діти/молодь та особи похилого віку) за рахунок працюючого активного населення. З демографічних та економічних причин і через зміну трудових і сімейних моделей цей контракт перебуває сьогодні під значною напругою, що й відбивається на життєвих шансах вікових груп і поколінь, коли вони внаслідок еволюції держав соціальної опіки неминуче стикаються з інституціональною “реформою”, скороченням коштів і, відповідно, переглядом платоспроможності на засадах генераційного контракту. Своєю чергою, професор Університету Ланкастера *Джон Уррі* (G.Urri), відомий своїми оригінальними працями із соціальної мобільності, в доповіді “Шіки соціальної турбулентності” привернув увагу аудиторії до центрального питання — енергії та енергетичного забезпечення суспільств, зокрема нафтою, котра значною мірою і вможливила мобільну модерність. Використовуючи термін “пик” для означення рівня охоплення різних процесів, він надав критичності своїм аргументам стосовно так званої соціальної Європи як продукту особливого повоєнного періоду енергетичної непомірності задвог до моменту розуміння того, як вуглекислі викиди змінюють глобальний клімат. Проте, рухаючись в керунку маловуглецевого майбут-

нього, соціальна Європа все ж таки може мати кращу долю, хоча це може статися запізно, якщо європейська модель буде надто “пошкоджена” кризою Єврозони.

Жвавий інтерес у учасників Конференції викликала проблематика сучасного стану та перспектив розвитку капіталізму, що є цілком логічним у контексті сучасних періодичних системних криз у багатьох сферах соціальних взаємодій. У цьому контексті обговорювалися численні проблеми Європейського Союзу (зокрема, насилля, фемінізму, змін у навколишньому середовищі). Широкою платформою стали серія спеціальних сесій та доповіді на заключному пленарному засіданні, а також спеціальна сесія одного з тематичних напрямів Конференції під назвою “Актуальність теорії К.Маркса сьогодні: чи існує вона?”.

Інтелектуально насиченою, безперечно, видалася спеціальна пленарна сесія “Вивчаючи сучасний капіталізм”, яка тривала впродовж цілого дня і на якій виступили світові провідні науковці з економічної соціології. Британський соціолог *Колін Крауч* (K.Crouch) у виступі “Змінні капіталізму” зауважив, що соціологи з метою вивчення різноманітних типів сучасного капіталізму мають розширити інституціональні межі того, що потребує уваги. Це зазвичай ускладнює дослідження, коли зі збільшенням змінних зростає комплексність дослідницького завдання, а звідси і складність здійснення кількісного аналізу; однак ціною невиконання цієї умови є спотворення отриманого знання. Наприклад, вивчення ринку праці вважатиметься неадекватним без урахування впливу інституції сім’ї у вигляді двох моделей (чоловік-годувальник та два працюючі партнери), за існування яких різняться умови трудового контракту, характер соціальної політики, специфіка рівнів споживання тощо. Директор Інституту Макса Планка (Німеччина) *Вольфганг Стрік* (W.Streek) у виступі “Приборкання звіра: Інституціональний злам та інституціональна реконструкція за новітнього капіталізму” наголосив важливість прийняття визначення економічних відносин як соціальних, а отже, вивчення соціальних і культурних відносин слід здійснювати лише в їх тісному зв’язку з капіталістичною економікою, не зводячи капіталізм до суто політичної системи, а зважаючи на те, що він є способом життя. Професор Гарварду *Френк Доббін* (F.Dobbin) зауважив, що економічним соціологам слід повернутися до Райта Мілза, розширити оптику організаційних теорій за рахунок вивчення корпоративної практики як причини кризоформування соціального феномена, а не лише як наслідку, що потребує пояснення. Професор Берклі *Ніл Флігстайн* (N.Fligstein) вказав на основну відмінність сучасної фінансової кризи від повоєнних, адже, розпочата у США, вона найбільшою мірою збурила Європу. Дослідники, як виявилось, не змогли випередити цю кризову “інфекцію”, але вивчаючи кількісні дані 77 країн світу, дійшли висновку, що головною причиною кризи була іпотека без зважання на безпечність банків багатьох країн, де й вибухнула банківська криза, невідворотно викликавши глибоку рецесію. У фінальній дискусії означилися загальна думка про необхідність ретельнішої уваги до можливостей соціології економіки, де економічні справи розглядаються у принципі як соціальні дії, а також до порівняльної політичної економії.

Показовою є дискусія та науковий “післямак” на напівпленарному засіданні “Соціологія для турбулентних часів: погляди з усього світу”. Виступ професора з Кембриджу *Горана Терборна* (G.Therborn) “Обурення та соціальна сила”, запропонувавши ґрунтовний історико-культурний екскурс до проблеми

так званого руху “соціального невдоволення”, був присвячений двом викликам для соціологів, висунутим поточними турбулентними часами, — зрозуміти та пояснити їх причини в термінах політичної економії новітнього світового капіталізму, охопити та пояснити їхні соціальні наслідки, а також турбулентну дієвість/недієвість. Відзначено дві протилежні риси недавнього європейського розвитку: з одного боку, повномасштабна боргова криза продемонструвала, де перебуває основний “демократичний дефіцит” Європи, а з іншого — існує новий рух обурення з французькими інтелектуальними засновками, що найбільшою мірою виявився у Греції та Іспанії. Порівнюючи його з протестною хвилею “1968-го”, слід визнати, що Середземномор’я постало радше роз’єднаним, ніж об’єднаним. Загальний сплеск недавніх європейських рухів порушує важливе питання про соціальні сили боротьби у XXI столітті по всьому світу, збурені трьома взаємозв’язаними формами поточної турбулентності: *фінансовою* (структурна зміна розвиненого капіталізму від індустріального до фінансового), *соціальною* (соціальна криза є структурною кризою неолібералізму і свідчить про повернення класів, актуалізацію робітничого класу, виникнення нових моделей класового конфлікту, нової артикуляції обурення) та *політичною* (делегітимація режимів та урядів). Подальші доповіді цієї сесії, наприклад, науковців *Сарі Ханافی* (S.Hanafi) “Арабський світ у турбулентний час: хто актори?” та *Чін Кван Лі* (Ching Kwan Lee) “Громадянство, гегемонія, авторитаризм”, зосередилися на особливостях соціально-політичних процесів арабського та китайського світу. Якщо у виступі арабського соціолога йшлося про появу нових соціальних рухів, які поєднують класичні форми на базі соціального класу з новою формою, де переважає боротьба за громадянські права, коли на додаток до ідентичності робітничого класу індивіди конструюють ще іншу ідентичність — у просторі між соціальною інтеграцією й дезінтеграцією (на прикладі Тунісу та Єгипту). Натомість у виступі соціолога-китаїста йшлося про вивчення мікросоціальних процесів у сучасному Китаї за умов посилення проявів соціальних протестів, відповідного державного регулювання соціально-політичної ситуації через формування громадських каналів абсорбції робітничих та фермерських протестних настроїв.

Актуальність запропонованих питань була підтверджена плідною дискусією учасників, яка особливо активізувалася за участі Президента Міжнародної соціологічної Асоціації *М.Буравого* (M.Burawoy). Г.Тернборн, представляючи загалу М.Буравого, характеризував його як “кращого оратора Міжнародної соціологічної асоціації”. Тож у властивому харизматичному стилі М.Буравой визначив основні проблеми сучасного світу, що викликають турбулентність, а саме: ексклюзія та експлуатація, студіювання яких дає змогу виявити, що найважливішою стає саме проблема ексклюзії, котра надає підстави для аргументованого аналізу турбулентного сьогодення. У контексті політичних режимів та соціальних відносин учений обґрунтував тезу, відповідно до якої “експлуатація призводить до гегемонії, а ексклюзія спричинює турбулентність”, чим підбив підсумки дискусії.

Серйозну увагу учасників конференції привернув виступ *М.Арчер* (M.Archer) “Рефлексивність у відносинах: формація, практики та ефекти” на спеціальній сесії “Соціологія відносин та проблема предмета”. Підкреслюючи, що рефлексивність розглядається не як психологічний термін, а як соціологічний, і подавши узагальнені результати десятилітніх емпіричних досліджень з рефлекс-

тивності, доповідачка дійшла висновку про існування чотирьох способів практикування рефлексивності й відповідно чотирьох підмножин осіб, що практикують рефлексію, пропорція яких серед населення історично змінюється: суб'єкти комунікативної рефлексії, автономної метарефлексії та фракційної (експресивної) рефлексії. Якісні відмінності відносин у межах рідної сім'ї налаштовують суб'єкта на використання певного рефлексивного способу як домінуючого, і подальші відносини між членами сім'ї та друзями формуються відповідно до цього домінуючого способу рефлексивності, набутого і розвинутого в юності.

Окремо варто звернути увагу на активну діяльність на Конгресі російських соціологів. Делегація Російської Федерації — одна з найчисельніших — була представлена низкою відомих дослідників (*В.Козлов, В.Мансуров, О.Данилова, М.Горшков, С.Кірдіна, Н.Покровський, О.Яницький, В.Патрушев* та ін.), при цьому відчувався жвавий інтерес як до аналізу ситуації у їхній країні, так і до теоретичних та практичних здобутків російських вчених. Пройшла навіть спеціальна сесія одного з тематичних напрямків Конференції “Російська соціологія у часі, соціальному просторі та переході”.

Примітно, що молоді українські соціологи стали долучатися до міжнародної наукової діяльності в рамках ЄСА й цього року активно брали участь в роботі різних секцій та й самої конференції ЄСА поряд із старшими колегами, наприклад: *Ольга Іващенко* (ІС НАНУ, м. Київ) “Економічна нерівність в сучасній Україні: соціологічні дослідження” (*секція Економічна соціологія*); *Олександр Хижняк* (ХНУ імені В.Н.Каразіна, м. Харків) “Толерантність у соціальних відносинах за нестабільних часів” (*секція Соціальна теорія*) та “Пошуки європейської ідентичності для молодшої генерації України через молодіжний рух як колективну дію”; *Олексій Шестаковський* (ІЕіП НАНУ, м. Київ) “Українська трудова міграція, її соціальна база та вплив на нерівність: тренди й можливе майбутнє” (*секція Індустріальні відносини, ринкові інституції та зайнятість*) та “Ставлення до іммігрантів в Україні: специфіка країни в європейському контексті” (*секція Соціологія міграції*); *Оксана Личковська* (ОНУ, м. Одеса) “Нові медіа та комунікативні практики як виклики в сучасній Україні: соціальні причини та соціальні ефекти” (*секція Комунікаційні розриви — Європейські перспективи глобальних викликів*).

Серед зустрічей учасників у рамках дослідницьких мереж спинімося на трьох секціях. Проблематика секції “Соціальні рухи” вже тривалий час не втрачає своєї актуальності в роздумах соціальних мислителів, що підтвердилося на Конференції як за кількістю доповідачів та слухачів, так і якісно — за широким спектром заявлених тематик. Упродовж трьох днів роботи в рамках засідань проводилися дискусії з приводу політичної складової соціальних рухів (політизація, політика незгоди та протесту, громадянство тощо), медіа, публічної сфери, солідарності, кризи соціальної справедливості, культури. Тематика доповідей учасників задала логіку спільних засідань із дослідницькими мережами “Навколишнє середовище та суспільство”, “Політична соціологія”, “Соціологія емоцій”.

На секції “Етнічні відносини, расизм і антисемітизм” увагу було сфокусовано на питаннях про расизм та антисемітизм, їх виникнення, зв'язок з освітою, медіа, владними відносинами і конкретними обставинами. Зауважимо, що під расизмом у західній традиції зазвичай розуміють міжетнічні упередження в

цілому. Відповідно, досліджуються упередження щодо іммігрантів з колишніх колоній, з інших континентів або, приміром, із Туреччини, але дуже рідко — до приїжджих з інших європейських країн. Також значну увагу приділили обговоренню дослідницької методології, якій було присвячено кілька засідань.

Широкий спектр наукових уподобань продемонстрували учасники сесії дослідницької мережі “Соціальної теорії”. Здавалося, що тільки межі відведених для проведення дискусії аудиторій обмежують кількість не стільки самих учасників, скільки слухачів-дискутантів з інших сесій, які заповнювали увесь вільний простір приміщень (до речі, до недоліків організації Конференції можна сміливо віднести фактичне ігнорування принципу співвіднесення кількості учасників та розмірів наданих аудиторій). Діапазон проблем коливався навколо питань переосмислення соціальних відносин у XXI столітті; теоретичної рефлексії турбулентності часу та його запитів до соціального теоретизування; само-рефлексії сучасної соціальної теорії та концептуальних зрушень, зокрема криз призму культури, практики, процесів та з урахування спадщини П.Бурдье, Н.Лумана, Ю.Габермаса, критичної соціології тощо. З-поміж решти слід згадати *Деніса Сміта* (D.Smith), який у виступі “Теоретизування про еру зміщень” зазначив, що виклики глобальних зрушень та падінь стають спільним досвідом людства. *Крег Алан Річард Браун* (Craig Alan Richard Browne) у повідомленні “Притчі надії у новій капіталістичній теології” наводить аргументи на обґрунтування подібності у функціонуванні теологічної й соціальної надії, яка існує для того, щоб полегшити існування особистостей за новою моральною чуттєвості, пов’язаною з парадоксальним приниженням трудових і колективних форм соціальної солідарності. Вчений стверджує, що порівняльний та алегоричний формати притч надають вираження ідеологічній інверсії, яка через формування почуття надії приховує здійснення символічного насильства. Фінальним та вкрай запитуваним повідомленням сесії став виступ голови дослідницької мережі “Соціальна теорія” *Франка Велза* (F.Welz) під назвою “Соціологія та створення її класики”. Вчений задається питанням: як наукове співтовариство виробляє свій канон? Пропонується три шляхи розвитку і складників “класичної” спадщини соціології: з одного боку, є “інженери ідентичності”, які служать дисципліні, стабілізуючи її ідентичність через поєднання нас з нашими попередниками (стабілізація); з іншого — є “колектори ідей”, які “розкопують” концепції та авторів і через це намагаються критично проаналізувати першооснову соціологічної парадигми. Кожен період розвитку соціології висував певні завдання, і класиками ставали ті, хто пропонував найприйнятніші розв’язки. У 1950-ті, коли була потрібна стабілізація дисципліни, домінував Т.Парсонс та інші структурні функціоналісти, у 1960–1980-ті, коли була потрібна широта ідей і підходів, стався підйом критичної соціології. Класиками сучасного періоду, що триває від 1990-х, стануть ті, хто належним чином проведе селекцію і систематизує соціологічну мультипарадигмальність. Тож рефлексивна соціологія у XXI столітті вимагатиме більш селективного підходу до класичної спадщини. У теорії історична епістемологія дисциплінарних парадигм буде запитуваною, якщо соціологія та її основні парадигми повернуть собі втрачену привабливість для пояснення життя і повсякденних турбот у часи турбулентності.

На завершальній пленарній сесії лунала провідна тема форуму європейських соціологів — “Майбутнє капіталізму”. *Сильвія Вольбі* (S.Walby) висту-

пила з означенням можливих майбутніх варіацій капіталізму, наголосивши, що майбутнє капіталізму, Євросоюзу взагалі, питання безпеки, фемінізму та змін клімату тісно пов'язані між собою. Незважаючи на слабкості демократичного управління, ЄС лишається найбільш важливою силою регуляції капіталу, отже, соціологам варто було б змістити акцент з ринку на капітал. Три кризи, що охопили світ, — фінансова, екологічна та криза безпеки — змушують переглядати можливі варіанти майбутнього, де капіталізм не варто розглядати як глобальний у термінах І.Валерстайна; слід зважати на існування різних капіталізмів, а саме: неоліберального, соціал-демократичного, протекціоністського, ксенофобського та авторитарного. Звідси маємо чотири можливі варіанти майбутнього для капіталізму: посилення або неолібералізму, або соціальної демократії, або авторитарного протекціонізму, або ж кінець людської цивілізації — позбавлена життя планета. Усі чотири варіанти майбутнього можливі, тож соціологи мають усвідомити їх і піддати різнобічному обговоренню. З іншого боку, *Джон Соломос* (J.Solomos) у доповіді “Роздуми про расу та расизм у глобальному контексті” наполягав, що сучасну ситуацію не слід описувати як світову “кризу”, йдеться радше про конфлікти, складовою яких є тотальне насилля. Розуміння сучасної ситуації можливе в контексті аналізу впливу мультикультурних суспільств на людську та національну ідентичності. Учений не вбачає достатніх підстав, щоб постулювати ідею кінця капіталізму, хоча суспільство потребує змін. Саме соціологи й повинні зосередитися на нових конфліктах. І хоча неможливо передбачити, що може статися в турбулентний час, однак можна визначити та проаналізувати потенційні й реальні дії основних акторів та сил майбутніх змін.

Не можна не відзначити активність відвідування традиційних для конференції зустрічей з авторами найбільш вагомими і значущими сучасними виданнями із соціології, назви й теми яких, власне, можуть певною мірою окреслити основні спрямування нинішньої проблематики соціологічної думки у світі: “*Соціальна уразливість Європи. Нова конфігурація соціальних ризиків*” (“Social vulnerability in Europe: The New Configuration of Social Risks” / Ed. by C.Ranci — Palgrave MacMillan: London, 2010); *Б.Байзевей* “*Зриваючи маску з віку: значущість віку для соціальних досліджень*” (B.Bytheway “Unmasking age: The significance of Age for Social Research”. — Policy Press, 2011); *А.Фавел, В.Жірадон* “*Соціологія Європейського Союзу*” (A.Favell, V.Giraudon “Sociology of the European Union”. — Palgrave MacMillan, 2011); *П.Баерт, Ф.Карейра да Сільва* “*Соціальна теорія в ХХ столітті та поза ним*” (P.Baert, F.Carreira da Silva “Social Theory in the Twentieth Century and Beyond. — Polity, 2010) та ін.

Широка комунікаційна платформа наукової рефлексії доповнювалася необхідними елементами організаційно-бюрократичного спрямування з питань функціонування Європейської Соціологічної Асоціації. Так, програма Конференції передбачала обов’язковий звіт та обрання Виконавчого комітету та Президента на 2011–2013 роки, що допомогло підсумувати досягнення й окреслити нові цілі в діяльності Асоціації. Цікавим видається досвід процедури висунення кандидатів та їх обрання, адже як до Виконавчого комітету, так і на посаду Президента обов’язково номінують кандидатів, серед яких 50% становлять представники жіночої статі і 50% — чоловічої, що, на думку організаторів, дає змогу забезпечити дотримання принципу гендерної рівності та запобігти дискри-

мінації за гендерною ознакою. Президентом ЄСА обрано Пекка Сулькунен (Pekka Sulkunen, Фінляндія).

Важливою складовою успішного проведення Конференції стала інформаційна політика. Актуальна інформація про перебіг підготовки була доступна через спеціальний веб-сайт. Організаційне забезпечення було передано окремій організації, що займалася за дорученням Оргкомітету більшістю питань запрошення, розміщення та матеріально-технічного й логістичного супроводження заходу, зокрема на території Університету Женеви. Активність голів та координаторів дослідницьких мереж доповнювала поінформованість учасників про конкретні заходи та зміни в рамках обраних наукових проблем та напрямків. Учасники отримали програму, що включала не тільки розклад роботи, а й корисну інформацію про місто і країну, схеми проїзду, тези доповідачів на пленарних та напівпленарних засіданнях, інформацію про кандидатів на посаду Президента Асоціації та кандидатів у члени Виконавчого комітету Асоціації та ін. Значно полегшували роботу і забезпечення Університетом Женеви безперешкодний доступ до мережі Інтернет, і власне періодичне видання Асоціації, що виходило кожного ранку та розповсюджувалося серед учасників. Періодичне видання ЄСА, присвячене оперативному висвітленню перебігу Конференції, продемонструвало доцільність цієї ідеї, адже вможливило ознайомлення учасників з виступами та засіданнями, першими враженнями та рецензіями учасників, з культурно-історичною спадщиною даної місцевості тощо.

Цей захід викликав інтерес і в представників серії міжнародних наукових видань, які зорганізували виставку-ярмарок своїх публікацій. Можна стверджувати, що зацікавленість була обопільною, адже видавництва пропонували більшість видань за спеціальними цінами. До того ж інтерес підживлювався серією зустрічей-презентацій з авторами нових видань. Таку практику можна віднести до позитивного досвіду і взяти до уваги при організації наукових конференцій.

Певне розчарування викликало фактичне ігнорування заходу незалежними засобами масової інформації, участь яких закінчилася висвітлюванням відкриття Конференції за участі представників владних структур Женевського кантону. Це свідчить про необхідність подальшого осмислення та дискусій про місце і роль соціології в суспільстві, зокрема в контексті концепції публічної соціології М.Буравого.

Конференція виявилася неоднозначною і з фінансового боку. Участь у Конференції передбачала диференційований організаційний внесок залежно від наукового статусу та членства у Європейській Соціологічній Асоціації і не передбачала грантової підтримки від Оргкомітету на проїзд чи проживання учасників, що мало свій вплив на загальний перелік соціологів, які зголосилися на участь у науковому заході. Цей момент можна віднести до недоліків організації, адже реалізація проголошеного Президентом Асоціації 2009–2011 років Аналією Торрес принципу спільної зустрічі “соціологів з усього світу” в умовах різного впливу на країни економічної кризи значно ускладнилася. Утім, всім учасникам пропонували користуватися швейцарськими авіалініями з додатковою знижкою за переліт до Женеви, де проходила Конференція. Іншу можливість надавала волонтерська технічна робота у складі Оргкомітету під час проведення Конференції, що забезпечувало певну грантову допомогу для по-

криття витрат на проживання та проїзду, але водночас обмежувало участь в усіх заходах. Утім, такою можливістю змогли скористатися лише дехто з учасників (кілька десятків осіб з усієї Європи) і здебільшого молодь, що перебуває на стадії написання PhD-проектів.

Загалом Конференція виконала покладені на неї завдання. Маніфестоване Оргкомітетом гасло Конференції “Соціологія зустрічається у Женеві” набуло практичного втілення.

*ОЛЕКСАНДР ХИЖНЯК,
кандидат соціологічних наук,
старший викладач кафедри прикладної соціології соціологічного факультету
Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*

*ОЛЕКСІЙ ШЕСТАКОВСЬКИЙ,
молодший науковий співробітник
відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій
Інституту економіки та прогнозування НАНУ*